

Check the results of professional choice reveals how well adapted graduate and suitable for their chosen profession. The verification procedure is performed on the following parameters: 1) understanding the character of a young man chosen profession (professional analysis); 2) analysis environment; 3) conditions of work organization; 4) awareness of their own capabilities for an occupation (degree of compliance chosen profession). That methodologies contain elements analyzing continuous training system for professional self-identity.

Practical experience has showed that these methods are a comfortable and simple too, that allows to outline the circle of professions that most benefit for schoolchildren. In our opinion, these methods can be used in Ukrainian schools and other educational establishments for improving the work in the sphere of professional self-determination.

Key words: professional self-determination, career development, complex methodologies, a test.

УДК 371.3-057.874:173:821.161.2-1 Шевченко

В. А. Захарова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті досліджується виховний вплив родинних ідеалів у поетичному доробку Тараса Шевченка на формування моральних цінностей старшокласників. Акцентується увага на ідеалі жінки, яка в поезіях Кобзаря постає в образі матері, дружини та дівчини. Аналізуються поезії з пріоритетом українських родинних цінностей, які формують загальнолюдські ідеали. Наголошується на завданні, що стоїть перед словесником, який повинен бути мислячим і висококваліфікованим учителем, отже, має відійти від стереотипів і подати узагальнюючий образ української родини, що постає в поезії Т. Шевченка. Запропоновано прийоми аналізу поетичного тексту, що сприяють усвідомленому засвоєнню учнями цінностей родинних виховних традицій. Особливий акцент зроблено на психолого-педагогічних особливостях сприйняття дев'ятикласниками художніх творів Кобзаря про родину.

Ключові слова: родинні цінності, християнські ідеали, родина, поезії, Кобзар, Тарас Шевченко, образ жінки, українська література, учитель-словесник, урок літератури.

Постановка проблеми. Мистецтву слова (творам художньої літератури) належить особлива роль у розв'язанні важливого освітнього завдання: виховати свідомого громадянина України, сформувати особистість із високим інтелектуальним і культурним рівнем, широким світоглядом, творчими здібностями, загальнолюдськими цінностями, стійкими моральними ідеалами. Цьому сприяють уроки літератури, покликані виробити в учнів здатність творчо сприймати прочитане, виховувати у школярів бажання самостійно поповнювати здобуті знання. Проблема використання виховних потенційних можливостей художнього слова в навчальному процесі потребує нового потрактування та переосмислення, оскільки залишається малодослідженою через недостатню увагу до педагогічних функцій родинних виховних цінностей. Українська держава перебуває в умовах становлення національної системи

освіти, зокрема через зростання потреби у відродженні традицій українського родинного виховання, яке в даній публікації розглядається як духовно-моральне джерело формування особистості та ефективний засіб становлення національної свідомості, утвердження норм і цінностей української ментальності тощо. Варто відзначити, що родинні цінності в поетичній творчості Тараса Шевченка займають одне з пріоритетних місць. Тому поетичний доробок можна аналізувати в родинознавчому аспекті, що допоможе вчителю реалізувати виховні завдання уроку – формувати кращі моральні чесноти, виробляти почуття відповідальності за власні вчинки перед родиною, нацією, народом у цілому.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджуючи родинні ідеали в поезіях Т. Шевченка, літературознавці опираються на чинники, що вплинули на становлення та формування авторського світогляду. Відомий дослідник життєпису Кобзаря П. Зайцев у праці «Життя Тараса Шевченка» аналізує життєві позиції митця, його світогляд та з'ясовує пріоритетність родинних цінностей у творчості поета. Науковець опирається на автобіографічні елементи життєвого шляху Т. Шевченка та доводить причини звернення Кобзаря до образу родини. Потрактування родинних цінностей у поезіях Т. Шевченка знаходимо у праці О. Кислашка «Тарас Шевченко про виховання в дусі християнських ідеалів». Дослідник робить акцент на тому, що поезії Кобзаря мають виховний потенціал, наповнені християнськими ідеалами, тому саме родина в першу чергу має сформувані в дітей почуття любові, поваги та шани, обов'язку перед народом.

Мета статті – на прикладі творів Тараса Шевченка родинної тематики запропонувати прийоми аналізу тексту, що сприяють усвідомленому засвоєнню учнями цінностей родинних виховних традицій. Особливий акцент буде зроблено на психолого-педагогічних особливостях сприйняття дев'ятикласниками художніх творів Кобзаря про родину.

Методи дослідження. У процесі аналізу тексту використані елементи рецептивної естетики та феноменологічної критики.

Виклад основного матеріалу. Формування світоглядних настанов кожної людини починає закладатися під впливом родинного оточення. Для Т. Шевченка сім'я була тим осередком, де мав панувати мир та добро, любов до оточуючих та повага до християнських традицій. Саме родина для Кобзаря заклала ті підвалини моральних людських чеснот, які поет проніс через усе своє життя, зображуючи їх у своїх творах. Поетичний доробок Т. Шевченка становить низку педагогічних настанов батькам та дітям, сформованих на основі християнських цінностей. Вірші Кобзаря запрошують своїх читачів поміркувати над глибинним змістом поетичних рядків, дійти до християнських істин Великого Шевченка й виробити в собі прагнення ними керуватися в усьому – житті, навчанні, у горі й радості.

Родина як основа суспільності у творчості Т. Шевченка – один із

пріоритетів картини світу, зокрема України, безпосередньо бачення української людини. Увагу привертає образ матері, який узагальнюється в концепт України-матері, тому українці як цілісна етнічна спільнота й зображується як родина – велика, дружня, працьовита й щаслива. Саме суспільство, за оцінкою письменника В. Шевчука, «уявляється як макрородина, що мала би складатися із мікрородин, котрі й творять громаду супротивно державі «панів», антагоністично налаштованих до «людей». Державі феодального зразка протиставляється поєднання у спільній макрородині на національній основі вільних, не окутих і не гнблених, а рівноправних людей..., де в основу покладено закон, рівний для всіх» [7, 213]. Шевченко був певен, що моральне здоров'я будь-якого суспільства залежить від головного його компонента – мікрородини, тому поет значну уваги приділяє тим суспільним причинам, котрі руйнують здорову родину, і тоді така сім'я стає порожньою, бо втрачає християнські цінності – основу буття на землі.

Словесник повинен бути мислячим і висококваліфікованим учителем, отже, має відійти від стереотипів і подати узагальнюючий образ української родини, що постає в поезії Т. Шевченка. Родина у віршах часто називається «святою», бо витворена Божим промыслом. Учитель-словесник обов'язково донесе до свідомості юних українців Шевченкову ідею: у щасливій родині зростають щасливі молоді українці, яким будувати Українську державу. Тому поет часто звертається до такої, здавалося б, побутової теми, як зведення паном дівчини з простолюду, вбачаючи в таких поєднаннях прояви суспільного зла. На цю тему в поета написано багато творів. Другий фактор руйнації родини, сім'ї – це держава царів та панів через зовнішній тиск робить родину невольною, а її членів – рабами. У суспільстві з соціальною несправедливістю режим змушує людину забувати Бога, за нього обрати державу царів, що має по собі великі і серйозні наслідки, про які пише поет. На таких прикладах учитель літератури порушить загальнолюдську проблему – проблему дівочої честі, торкнеться питання відповідальності за власні вчинки та батьківство. Дослідник О. Кислашко слушно зазначає, що «найзначущішим для виховання особистості була й залишається сама постать просвітителя, його життєдіяльність, поезія, яка кожним своїм рядком говорила про любов до України, будила національну свідомість, патріотизм і волелюбність, закликала до звільнення рідної землі» [5, 49]. Життя і творчість поета сприяли формуванню в народі віри у власні сили та самобутність; ставши проповідником рідного слова, поет пробуджував у своїх співвітчизників любов до материнської мови, почуття національної гідності, що було відсутнє в українців.

Слово вчителя розглядаємо як один із методів реалізації чіткої настанови на вивчення поетичного твору. Під час вивчення родинних цінностей у поетичній творчості Кобзаря вчителю-словеснику варто

звернути увагу на такі питання: Чому образ родини постав ключовим у поезіях митця? Чому поет звертається до написання поезій про родинні ідеали? Які стосунки були у Т. Шевченка зі своєю сім'єю? Чи сформувала родина в митця світогляд до оточуючого середовища?

На етапі підготовки учнів до сприймання творів в аспекті родинного виховання на уроці української літератури варто стисло розповісти про сім'ю Тараса Шевченка, оптимально використавши епізоди «з підтекстовим зверненням» (Є. Пасічник) до родинних почуттів школярів. Підлітки цікавляться умовами, у яких формувався майбутній геній України, з ким товаришував і як проводив своє дозвілля. Подаючи заздалегідь підготовлений матеріал, учитель наголосить про вплив родинного оточення на формування майбутніх ідеалів великого українця. Звертаючи увагу на той факт, що учні вже володіють хай і неповною інформацією про дитинство поета, словесник може активізувати їхні знання у процесі проведення фронтальної бесіди. Для бесіди доцільно запропонувати такі запитання: Які факти з біографії поета вам відомі з молодших класів? Що вам відомо про сім'ю, у якій народився та виріс майбутній поет? Пригадайте вірші Тараса Шевченка, які ви вивчали в молодших класах. Про що в них йде мова? Яким постає в цих віршах поет? Варто також учителю літератури під час вивчення поезій про родину залучити ті вірші, які яскраво зображують родинні цінності. Аналізуючи твори, необхідно звернути увагу на виховний потенціал поезії, оскільки вчитель-словесник має сформувати у старшокласників не тільки любов до української літератури, а й на основі поезій виробити в учнів почуття любові та поваги до родини, проаналізувати найсуттєвіші образи-ідеали, які використовує Кобзар у поетичному доробку, а також провести паралель із народною творчістю, із народними уявленнями про сім'ю. Обов'язково під мудрим керівництвом учителя школярі дослідять питання особливостей трактування родинних ідеалів у народній творчості. Розглядаючи поезії родинної тематики, учитель має залучати до роботи на уроці літературно-критичний матеріал, а саме праці літературознавців, які глибоко досліджували життя і творчість Кобзаря. Доречно використати джерела, авторами яких є П. Зайцев, І. Дзюба, Б. Задавака, Г. Грабович, Г. Клочек. Для глибшого засвоєння учнями родинних ідеалів у поезіях Кобзаря літературознавчі праці допоможуть підійти до аналізу творів із наукового боку, а доля митця постане в контексті літературознавчого дослідження. Досліджуючи родинні ідеали в поезіях Шевченка, учитель-словесник має зазначити, що літературознавці опираються на чинники, які вплинули на становлення та формування авторського світогляду. Доречно на уроці використати працю дослідника життєпису Кобзаря Петра Зайцева «Життя Тараса Шевченка», у якій автор здійснює аналіз життєвих позицій митця, його світогляд та з'ясовує, чому саме родинні пріоритети стали основою поетичного доробку поета.

Літературознавець опирається на автобіографічні елементи життєвого шляху Тараса Шевченка та доводить причини звернення Кобзаря до ідеалу родини. Ця праця допоможе учням не тільки глибше дослідити творчість митця, а й буде формувати інтерес до вивчення постаті поета. Змальовуючи у своїх численних творах святі материнські почуття, відданість дітям, силу материнської любові, Кобзар започатковує в українській літературі культ матері-жінки, який корінням сягає у фольклор. У творах поета материнське почуття зображено як людяне, благородне, глибоко шановане, поціноване українцями впродовж віків.

Аналізуючи родинні ідеали в поезіях Кобзаря, на уроці літератури вчителю доречно використовувати принципи, що дозволять глибше вивчити постать письменника в школі. Зокрема, сучасний методист Г. Токмань пропонує використовувати такі принципи, як історизм, актуальність, психологізм, естетизм, екзистенціалізм. Так, наприклад, принцип історизму дасть змогу учням на уроці з'ясувати таке питання: Чому автор часто використовує в поезіях образ матері? Чи вплинув тогочасний історичний період на зображення родинних ідеалів у поезіях Кобзаря? Перелічені питання допоможуть учням краще зрозуміти не тільки долю митця, а й ознайомлять учнів із літературною епохою, суспільно-історичними умовами, у яких проходив громадянське становлення Т. Шевченко.

Вивчаючи українську літературу в дев'ятому класі загальноосвітньої школи, учні матимуть можливість належно сприйняти потужну художню енергетику Кобзарєвої поезії. У процесі роботи над поетичними творами учні зроблять висновок про те, що більшість героїнь поетових творів походять з українського села. Жінка в поезіях Кобзаря постає в образі матері, дружини та дівчини. Значна кількість дослідників ставлять питання: чому Т. Шевченко в поетичних творах зображував часто образ жінки-матері? Відповідь на нього знаходимо у праці І. Дзюби «Тарас Шевченко: Життя і творчість», у якій автор відзначає, що «жіноча доля в Шевченка – це й від традицій народної поезії, голос якої глибоко озвався в ньому; це й від його особистої долі: пам'ять про матір і сестер, невтоленна потреба в родинному теплі, сирітство, яке породжує особливе сприйняття материнства, жіночності» [2, 118]. Вважаємо, що цей аргумент є підтвердженням того, що Тарас Шевченко неодноразово звертався до образу матері, оскільки змалку зазнав дитячого болю, який відбився ледь не в кожній поезії. Варто долучити школярів до герменевтичного кола: Шевченко – учень – ліричний герой, літературний критик. Такі кроки допоможуть учням ближче наблизитися до Великого Шевченка та глибше осягнути ті проблеми, які він порушив своєю поезією. Розглядаючи автобіографічні вірші поета, бачимо, що Кобзар день у день бачив «неволю, роботу тяжкую», бачив, як матір «ще молодую у могилу нужда та праця положила», як сестра працює «на панщині, а я в неволі» [8, 313]. Отже, досліджуючи це питання, учні будуть зорієнтовані на

те, звідки ж автор почав черпати цей образ та чому.

На певному етапі варто створити емоційну налаштованість на тональність Кобзаревго твору, досягти якого можна за допомогою орієнтовних форм роботи – виразне читання вірша напам'ять, прослуховування пісень на слова Шевченка, декламування віршів про самого поета, цікаві хвилюючі розповіді про перебування у кріпацтві, про викуп із кріпацтва тощо. На особливе схвалення заслуговує вчительська увага до поетики Шевченкових творів. Учитель повинен методично грамотно спроектувати пошуково-дослідницьку роботу учнів над з'ясуванням ролі художніх засобів у змалюванні ліричного героя, стилістичних фігур у передачі неповторного колориту українського сільського пейзажу, над виокремленням позасюжетних компонентів та їх ролі в розкритті характеру героя та з'ясуванні ідейно-художнього портрета тогочасної дійсності. Розглянувши теоретичні питання про родинні ідеали в поезіях Т. Шевченка, вчителю необхідно звернутися до аналізу самих поезій і віднайти вже проаналізовані образи власне вже у віршах. Тараса Шевченка як автора ліричних пейзажів насамперед пов'язують із поезією «Садок вишневий коло хати...». У цьому ліричному шедеврї змальована ідилія родинного життя, чітко виведена роль матері. Поезія зображує такі християнські ідеали: сумлінна праця селянина на землі, жіноче очікування на чоловіків із роботи, образ єдиної та міцної сім'ї, що дружньо вечеряє коло хати, теплі відносини матері та дітей. Кобзар поетапно зображує вечірнє життя української родини: чарівний опис української природи, пізня вечеря родини та вияв любові матері до дітей.

Учитель скерує читацьку рецепцію в правильному руслі, наголосить, що не випадково митець фокусує погляд на одній сім'ї, змальовує ідилію родинного життя, де панує гармонія та любов: «Сім'я вечеря коло хати, / Вечірня зіронька встає. / Дочка вечерять подає» [8, 220]. В уяві школярів постає ідилічна сцена, повна поезії та благодаті. Поява вечірньої зіроньки надає їй додаткової краси й чарівності. Літературознавець Т. Пастух зауважує, що «останні три рядки поезії утворюють у свідомості читача принаймні три асоціативні значення. Мати навчає: а) перед сном молитов; б) доньку подавати вечерю; в) доньку поводитися «на вулиці» [8, 3]. Образ матері у вірші триєдиний, бо згадується три рази, що говорить про символічне наповнення концепту матері: «1. А матері вечерять ждуть. 2. А мати хоче научати. 3. Поклала мати коло хати» [8, 220]. Психологічне навантаження поезії передається за допомогою сільського пейзажу, який підсилюється описом нелегкого трудового дня. Інший контраст сім'ї бачимо в поезії «Якби ви знали, паничі», де зображується справжнє родинне пекло, що залишилося від панщини. Для ліричного героя батьківська хата стала місцем сліз і болю, оскільки померли батьки і діти залишились сиротами: «Не називаю її раєм, / Тії хатиночки у гаї / Над чистим ставом край села...»; «В тім гаю, / У тій хатині, у раю, / Я бачив пекло... / Там неволя, / Робота тяжкая, ніколи / І помолитись

не дають» [8, 313]. Поет передає психологічне страждання кожної української сім'ї, яка працювала на ненависній панщині. Українськими родинними цінностями наповнена поезія «І досі сниться під горою...». Ліричний герой згадує своє неповторне дитинство в обіймах щасливої та молодої матері, мудрого діда, який навчає свого онука молитві «Отче наш»: «Сидить / Неначе й досі сивий дід / Коло хатиночки і бавить / Хорошее та кучеряве / Своє маленькеє внуча. / І досі сниться: вийшла з хати / Весела, сміючись, мати, / Цілує діда і дитя» [8, 317]. Поезія є ніби відбитком щасливих дитячих років малого Т. Шевченка, який зростав у любові батьків і діда, тому дід став для майбутнього поета найдорожчою та наймудрішою людиною. Як уже зазначалося, значна частина поезій Т. Шевченка присвячена ідеалові матері, яка кожного дня ходить працювати на панщину заради того, щоб прогодувати дітей: «А онде під тином / Опухла дитина – голоднее мре, / А мати пшеницю на панщині жне» [8, 174]; «Дивлюсь: твоя, мій брате, мати / Чорніше чорної землі / Іде, з хреста неначе знята... / Молюся! Господи, молюсь!» [8, 246]; «У те, де мати повивала / Мене малого і вночі / На свічку Богу заробляла; / Поклони тяжкії б'ючи, / Пречистій ставила, молила, / Щоб доля добрая любила / Її дитину..» [8, 285]; «Там матір добрую мою, / Ще молодую – у могилу / Нужда та праця положила. / Там батько, плачучи з дітьми / (А ми були малі і голі), / Не витерпів лихої долі, / Умер на панщині!» [8, 313]. Жінка-матір у цих поезіях трактується автором як годувальниця сім'ї, яка попри тяжку працю не може повноцінно доглядати та виховувати своїх дітей. Доречно в цьому контексті згадати саму долю митця, бо мати Т. Шевченка тяжко працювала на панщині, тому деякі елементи автобіографізму було покладено в основу поетичного доробку, в якому зображується ідеал жінки-матері. Водночас образ матері для поета є символом Діви Марії, яка, народивши Ісуса Христа, зазнала горя, тому Діва Марія – це символ усіх матерів, які по-своєму проходять земні страждання. Найяскравіше цей концепт простежується в поезії «У наших раї на землі»: «І перед нею помолюся, / Мов перед образом святим / Тієї матері святої, / Що в мир наш Бога принесла...» [8, 295]. Свою поетичну молитву поет проголошує жінці-матері, відчуваючи нелюдські страждання та приниження, що їм довелося пережити в несправедливому соціальному суспільстві. Будучи сам сиротою, гарно знаючи сирітську долю, поет глибоко відчуває горе і щастя жінки-матері, щиро відтворює її долю в кріпосницькому середовищі. Щоб урок української літератури став цілісним, правильно організованим та ефективним, словесник звернеться до не менш важливого християнського ідеалу в поетичному доробку Т. Шевченка, яким виступає Україна в образі матері, зокрема, цей ідеал виведено в поезії «Розрита могила». Мати-Україна гине від рук своїх же дітей, хоча молилась і «діточок непевних / Звичаю навчала», а колись то й панувала «на широкім світі». Але «нерозумний син» – Богдан Хмельницький – загнав матір у неволю: її сини «на чужій роботі», її

брат «Дніпро висихає», а дорогі могили «москаль розриває». Підрастають перевертні, які «поможуть москалеві / Господарювати / Та з матері полатану / Сорочку знімати» [8, 194]. Україна сприймається як мати, запродана одним із грішних синів, отже, вона втратила волю.

Практичне значення дослідження полягає у творчому використанні вчителем літератури запропонованих методичних рекомендацій до текстуальної роботи над поезіями Тараса Шевченка родинної тематики з метою засвоєння учнями родинних цінностей, у процесі чого вчитель має сформувати загальнолюдські моральні чесноти, адже вірші Кобзаря є яскравим прикладом любові до батька та матері, Батьківщини, поваги та шани до старшого покоління.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проаналізований поетичний доробок Т. Шевченка репрезентує аналіз родинних цінностей у поєднанні з християнськими ідеалами. У процесі дослідження з'ясовано головні родинні образи, які використовує автор, та подається власне їх потрактування в контексті християнських чеснот. Зроблено висновок про концепт родини, який розглядається як провідна тема багатьох поетичних творів автора. Стаття розглядає окремий аспект поетичного доробку Тараса Шевченка, тому до уваги взято тільки один образ – родинні цінності, що в подальших розвідках потребує ґрунтовного дослідження та розширення тематичних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабович Г. Шевченко як міфотворець : семантика символів у творчості поета / Г. Грабович. – К. : Рад. письменник, 1991. – 212 с.
2. Дзюба І. Тарас Шевченко : Життя і творчість / Іван Дзюба. – К. : Дніпро, 2008. – 482 с.
3. Задавака Б. Серце чистеє подай (Проблема релігії у творчості Тараса Шевченка) / Б. Задавака. – Львів : «ФЕНІКС Лтд», 1993. – С. 8–29.
4. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / Петро Зайцев. – 2-ге вид. – К. : Обереги, 2004. – С. 7–30.
5. Кислашко О. Тарас Шевченко про виховання в дусі християнських ідеалів / Олександр Кислашко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 7–8. – С. 49–50.
6. Пастух Т. Чари «Вишневого садка» Тараса Шевченка / Т. Пастух // Дивослово. – 1999. – № 9. – С. 2–3.
7. Теми і мотиви Тараса Шевченка / Ю. Барабаш ; НАН України, Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наукова думка, 2008. – 376 с.
8. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко ; за ред. Л. Шорубалка. – К. : Наукова думка, 2002. – 640 с.

РЕЗЮМЕ

Захарова В. А. Формирование семейных ценностей у старшеклассников в процессе изучения поэзии Тараса Шевченко.

В статье рассмотрено воспитательное влияние семейных идеалов в

поэтическом наследии Тараса Шевченко на формирование моральных ценностей старшеклассников. Внимание акцентируется на идеале женщины, которая в стихотворениях Кобзаря представлена в образе матери, жены и девушки. Проведен анализ поэзий с приоритетом украинских семейных ценностей, которые формируют общечеловеческие идеалы. Сделан акцент на задании, стоящим перед словесником, который должен быть думающим и высококвалифицированным учителем, а значит, должен отойти от стереотипов и дать всеобъемлющий образ украинской семьи, которая представлена в стихотворениях Т. Шевченко. Предложены приемы анализа поэтического текста, способствующие осмысленному усвоению учащимися ценностей семейных воспитательных традиций. Особенный акцент сделан на психолого-педагогических особенностях восприятия девятиклассниками художественных произведений Кобзаря о семье.

Ключевые слова: семейные ценности, христианские идеалы, семья, поэзия, Кобзарь, Тарас Шевченко, образ женщины, украинская литература, учитель-словесник, урок литературы.

SUMMARY

Zakharova V. The Formation of Senior Pupils' Family Values in the Course of Studying the Poetry by Taras Shevchenko.

The aim of the paper is to propose text analysis techniques that contribute to the perceived mastering of the family values educational traditions on the part of the pupils by the example of Taras Shevchenko works. An emphasis will be placed on psychological and pedagogical peculiarities of perception by the ninth form pupils of Kobzar's literary works devoted to the family issues.

The methods of the research. In the process of the text analysis, the elements of receptive aesthetics and phenomenological critics are used. The paper deals with the educational influence of family ideals on senior pupils' moral values formation in Taras Shevchenko's poetic heritage. Attention is given to a woman's ideal, presented in Kobzar's poems in the images of a mother, a wife and that of a girl.

The analysis of the poems with priority on family values that form common to all mankind ideals has been conducted. An accent is made on the objective, set in front of a philologist, who should be a highly qualified teacher, hence he should diverge from the stereotypes and give a comprehensive image of the Ukrainian family, presented in the poetry by T. Shevchenko. The techniques of the poetic text analysis, contributing to the perceived mastering by the pupils of the family values of educational traditions are offered. Special accent is made on psychological and pedagogical peculiarities of the ninth form pupils' perception of Kobzar's literary works, devoted to the family issues.

The outcomes of the conducted scientific research allow to state that while analyzing family ideals in the poems by Kobzar at the Literature lesson, it is relevant for a teacher to implement the principles that provide studying the figure of a writer at school. In particular, contemporary methodologist G. Tokman' offers implementation of such principles as historicism, aestheticism, existentialism, unity of life and creative development of a writer. In order to make Ukrainian Literature lesson consistent, well-organized and effective, a philologist will appeal to not less important Christian ideal in the poetic heritage of T. Shevchenko, introduced by Ukraine in the image of a mother. Practical value of the research lies in given methodological recommendations to the teacher of Literature that can be effectively implemented in the process of working with poetical texts.

Conclusions and prospects for further scientific studies. Analyzed poetic heritage of T. Shevchenko represents the analysis of the family values in combination with Christian ideals. In the process of conducting the research, the major family images implemented by

the author are ascertained; their proper interpretation in the scope of Christian virtues is given. Assumption of the family concept that is considered to be the leading topic in all poetic works of the writer has been made. The paper deals with the particular aspect of Taras Shevchenko's poetic heritage, consequently with only one image – family values – that in further investigations requires profound research and enlargement of thematic groups.

Key words: family values, Christian ideals, a family, poetry, Kobzar, Taras Shevchenko, an image of a woman, Ukrainian Literature, a teacher-philologist, Literature lesson.

УДК 376.352.04

Ю. А. Картава

Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті зроблений теоретичний аналіз проблеми виховного впливу музичного мистецтва на формування особистості дитини дошкільного віку. Автором зазначено, що розвиток дошкільника, становлення його як особистості – кардинальна для дошкільної освіти проблема. Музичне мистецтво має невичерпний потенціал впливу на внутрішній світ дитини, воно є своєрідним засобом спілкування, сприяє самопізнанню і самовираженню особистості, формуванню її світогляду, про що неодноразово наголошували письменники, композитори, педагоги, психологи, мистецтвознавці, вчені різних галузей. Музичне мистецтво має величезний виховний потенціал, використання якого сприяє формуванню особистості дитини дошкільного віку.

Ключові слова: музичне мистецтво, музичне виховання, музика, діти дошкільного віку, гуманістичне, моральне, естетичне, національне виховання.

Постановка проблеми. У сучасній системі освіти й виховання дітей дошкільного віку важливе місце займає мистецтво, яке є невід'ємною складовою людської діяльності та формування духовної культури. За допомогою мистецтва пізнається й оцінюється дійсність, поширюються філософські, політичні, етичні та інші ідеї, розвиваються творчі можливості людей, розкривається, узагальнюється, систематизується та передається історично складений досвід ставлення людини до дійсності.

Музичне мистецтво, як один із видів мистецтва, є засобом пізнання оточуючого світу й формування особистості [11]. За допомогою музики передаються почуття, емоції, настрої і думки людей, вона є своєрідним засобом спілкування, сприяє самопізнанню та самовираженню особистості, формуванню її світогляду.

Аналіз актуальних досліджень. На особливому значенні музики з-поміж інших видів мистецтва наголошував видатний український композитор М. Лисенко, який писав, що музика розвивається разом із розвитком найвищих ідеалів людності, іде в супроводі величних подій історичного життя, у супроводі розвитку релігійних ідеалів [2; 4]. Про вагомий вплив музики на процес формування особистості відмічав С. Смірнов – музика стає «... вираженням людської психіки, а також внутрішніх тенденцій розвитку